

Forfatter: Kidde, Harald

Titel: Udrag fra Jærnet

Citation: Kidde, Harald: "Jærnet", i Kidde, Harald: *Jærnet*, udg. af Knud Bjarne Gjesing ; Thomas Riis , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, isamarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab, cop. 1990, s. 397. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-kidde04ny-shoot-idm140608064051520/facsimile.pdf> (tilgået 24. april 2024)

Anvendt udgave: Jærnet

(egl. Holowczyn). Træfningen udviklede sig til et regulært slag 4. juli 1708, som Karl XII anså for sin smukkeste sejr. Efter i en måned at have ligget stille i Mohilev for at proviantere og vente på Lewenhaupt gik den svenske hær i august over Dnjepr. Da russerne nu begyndte at hærge landet, var det umuligt for svenskerne at rykke frem mod Moskva over Smolensk og samtidigt at leve af landet. Deres bevægelser i august-september gik derfor ud på at trænge russerne længere mod øst, medens de selv bevarede forbindelsen med Lewenhaupts hær og forberedte fremstødet mod Moskva gennem *Severien*, hvor provianteringsmulighederne var bedre. Det lykkedes endelig for Lewenhaupt i oktober 1708 at forene sine stærkt reducerede tropper (6.000 af 13.000 mand) med kongens; men russerne havde nået at besætte de vigtigste fæstninger på vejen fra Severien mod Moskva og at hærge landet. For at finde proviant og kvarter måtte svenskerne søge længere mod syd, til Ukraine.

Kosak-hetmanen over dette land, *Ivan Mazepa* (1644-1709), havde i nogen tid overvejet at træde åbent op mod czaren; sidst i oktober 1708 afsluttedes et forbund mellem Karl XII og Mazepa. Kun et par tusinde kosakker fulgte hetmanen, der blev afsat af czar Peter den Store (1672-1725); Ukraines hovedstad *Batwin* blev med sine store forråd af levnedsmidler, skyts og krudt erobret af en russisk hær, der ødelagde byen. Svenskerne måtte derfor søge vinterkvarter endnu længere mod sydøst i det frugtbare område mellem *Romny* og *Gadjatsch* (Gadjatj). Russerne angreb jævnligt svenskerne, der også plagedes af den meget strenge vinter 1708-09. Vanskeligheder med proviantering og med terrænets natur førte svenskerne til i foråret 1709 at flytte kvarteret længere mod syd til egnene omkring *Buditcha* og *Poltava* inden for et område, der begrænsedes af floderne Dnjepr, Ptsjol og Vorskla. Karl XII førte her forhandlingerne om støtte fra tatarerne på Krim og de zaporogiske kosakker, med disse sidste indgik han forbund i 1709.

I Polen havde der været en rejning mod kong Stanislaus, der var blevet slået af oprørerne; czar Peter den Store sendte ved juletid 1708 en styrke til Polen for at støtte oprøret og derved forhindre Stanislaus – der i øvrigt blev afsat efter slaget ved *Poltava* – at sende hjælp til svenskerne. I foråret 1709 lod czaren tre hærafdelinger rykke frem mod det område, hvor den svenske hær befandt sig. I april 1709 begyndte Karl XII at belejre byen *Poltava*, den vigtigste by i det sydlige

Ukraine, sandsynligvis i håb om at fremtvinge et afgørende slag. Efter en træfning den 17. juni, i hvilken den svenske konge blev såret i foden, kom det den 28. juni til *slaget ved Poltava*, der blev et stort svensk nederlag.

Den slagne hær søgte mod syd for at komme i sikkerhed hos tatarerne på Krim, den 30. juni var den nået frem til byen *Perevolotschna* (*Perevolojna*) ved Vorskla's udløb i Dnjepr, der her dannede grænse mellem Rusland og Tyrkiet. Kongen lod sig overtale til at redde sig over Dnjepr om natten; om morgenen havde russiske tropper indhentet svenskerne, som blev opfordret til overgivelse. Lewenhaupt, som nu var øverstbefalende, tvivlede om den svenske hærs kampmoral og lod spørge soldaterne, om de ville overgive sig eller slås. Infanteriet og de højere officerer foretrak overgivelse, og 1. juli blev *kapitulationen i Perevolotschna* underskrevet. 16.000 (jf. Kiddes *de 14000s Indtog*) svenske soldater og officerer blev russiske krigsfanger; i byen *Tobolsk* i Sibirien findes således *Svenskertårnet*, bygget af svenske krigsfanger. Andre steder, hvor Kidde anbringer svenske fanger, er den sibiriske by *Tomske* og *Woronez* i Ukraine ved en biflod til Don.

Karl XII var under sin flugt til Tyrkiet blevet indbudt af guvernøren af *Bender* til dennes residensby; i begyndelsen af juli slog kongen da lejr nær *Bender* ved floden Dnjestr. Her blev han i de følgende år.

I november 1712 erklærede Tyrkiet Rusland krig, og i forbindelse dermed opfordrede sultanen Karl XII til at rejse for selv at overtage ledelsen af de svenske styrker; kongen håbede at kunne møde Magnus Stenbocks hær i Polen. Kongen skulle rejse dertil eskorteret af tatarernes khan; men denne synes at have forpligtet sig over for August II af Sachsen og Polen til at udlevere den svenske konge til Sveriges fjender. Da Karl opdagede dette, forlangte han en stor eskorte, og da det blev nægtet ham, besluttede han at udsætte sin rejse. Khanen søgte nu sammen med guvernøren i *Bender* at tvinge kongen til at drage bort, medens denne til gengæld forskansede sin lejr. Her holdt han den 1. februar 1713 igennem syv timer stand med 50 mand mod en tatarisk-tyrkisk hær på 10.000, den såkaldte *Kalabalik i Bender* (*kalabalik* = mængde, opløb).

Resultatet af striden blev, at Karl flyttedes fra *Bender* til *Demotika* og senere til lystslottet *Timurtasche* (egl. *Timurtaş*) ved *Edirne* (*Adrianopel*). Den bevirkede endvidere, at Storbritannien og Nederlandene ikke længere fulte sig forpligtede til at støtte Sverige, samt at czar Pe-